A tananyag ismétlése és számonkérése irodalomból

TÓTH TIBOR

Ha egy fejezetet, egy tanulmányi egységet lezárunk, igen gyakran okoz gondot, hogy a tanulók hogyan ismételjék át, hogyan foglalják össze az elvégzett tananyagot, illetve hogy mi, tanárok hogyan kérjük számon a tanulók tudását. A problémát elsősorban a módszertani megoldás kiválasztása adja, hiszen szeretnénk ezt a munkát úgy elvégezni, hogy egyrészt minél hasznosabb legyen, másrészt minél egyszerűbb.

Az ismétlő-rendszerező órának ugyanakkor ahhoz is segítséget kell adnia, hogy a tanuló otthon viszonylag könnyen elvégezze a munkáját, vagyis hogy jó módszerrel meg tudja tanulni az anyagot; a számonkérő órának pedig az a fő módszertani kérdése, hogy hogyan végezzük el a számonkérést. Ez az utóbbi probléma több dolgot is magába foglal: elsősorban azt, hogy kik feleljenek, néhány tanuló vagy mindenki, másodszor hogy szóba ejtsük-e meg a feleltetést vagy írásban.

Dolgozatunkban erre a két problémára: a *tananyag átismétlésére* és a számonkérésére kívánunk megoldást javasolni. Először a téma elvi oldalát ismertetjük, majd gyakorlati példákon mutatjuk be elképzelésünket.

Az ötletadó véletlen

Mielőtt rátérnénk javaslatunk részletes bemutatására, érdekességként elmondjuk, hogyan született meg az az ötlet, amelyet most javaslatként bemutatunk.

Ha egy nagyobb anyagrészt akarunk átismételni, a módszertan törvényei szerint szempontokat szoktunk adni a tanulóknak, hogy ezek alapján dolgozzák fel az anyagot. Ezek a szempontok afféle vezérfonalat képeznek, amelyek köré el lehet rendezni a tanultakat. Igen gyakori, hogy a szempontokat kérdések formájában fogalmazzuk meg: legtöbbször három-négy kérdést adva.

Egy alkalommal tréfásan megkérdeztem: "Nos, hány kérdést kívántok az ismétléshez, sokat vagy keveset?" Az egyik diák jópofáskodva megjegyezte: "Sokat!" "Akkor hát legyen ezúttal sok kérdés!" – válaszoltam az osztály nagy megdöbbenésére, mert ez a véletlen helyzet azt súgta, próbáljam ki, hogyan könnyebb a tanulóknak feldolgozniuk az anyagot, ha sok apró anyagrészt magukba foglaló kérdéseket vagy ha nagyobb egységekre támaszkodó szempontokat adok segítségül.

Kettéosztottam az osztályt. Az egyik résznek három kérdés alapján kellett felkészülnie, a másik rész harminc kérdést kapott az ismétléshez, természetesen egyszerűbb kérdéseket.

Az eredmény számomra is meglepő volt. Az első csoport is jól felkészült, de azok a tanulók, akik a sok kérdés segítségével tanultak, sokkal biztonságosabban mozogtak az anyagban.

A módszer lényege

I. Az általunk javasolt ismétlő-rendszerező óra módszerének az a lényege, hogy minél több kérdést adjunk meg a tanulóknak. Ezek a kérdések a lehető legkisebb egységekre bontják a tananyagot, világos és könnyen felismerhető egységekre, hogy ezáltal a tanulók ismétléskor gyorsan meg tudják találni rájuk a választ a könyvükben vagy a füzetükben vagy esetleg a már meglévő tudásukból merítve. Ezzel a könnyítéssel azt is elérjük, hogy a tanuló szívesebben lát munkához, mert egyszerűbb a feladata, s az eredményt is biztosabban éri el.

Ellenvetést természetesen azonnal lehet tenni. Ha ugyanis az ismétlő-rendszerező órán kevesebb, de átfogó jellegű szempontokat adunk a tanulóknak, lehetőséget adunk arra, hogy egy újabb irányvonal mentén rendezzék el ismereteiket. Ezzel – mivel másféle kötődések jönnek létre – talán mélyebbek lesznek az ismeretek is. Ez mindenképpen igaz, de a megállapítás csak a legjobb tanulókra érvényes, a többség legtöbbször nem képes újabb önálló rendszerezésre.

Nos, ebből a többségből indultunk ki, amikor a kevés szempont helyett sok kérdést fogalmaztunk meg az összefoglaláshoz.

A sok kérdés az elvégzett anyag legfontosabb részeit foglalja magába, a kérdések elsősorban a tényanyagra épülnek, amit a diákok már tanultak, de egyszerűbb összefüggésekre is utalhatnak.

Ha a tanulók kézhez kapják a kérdéseket, a következőket kell tenni.

Először minden tanuló nézze át a kérdéseket, van-e olyan köztük, amelyet nem ért. Nem azt kell jelezniük, ha nem tudnak egy-egy kérdésre válaszolni, hanem azt, ha nem tudják, milyen anyag tartozik a kérdésekhez. A legnehezebb kérdéseket így meg is tudjuk közben beszélni, rámutatva, hol található a válasz.

Ha a tanulók végigfutottak a kérdéseken, és elfogytak a problémák, a tanárnak kell következnie: emeljük ki azokat a további témákat, amelyeket nehezebbnek tartunk; azokat a kérdéseket, amelyek átfogóbbak, amelyek összefüggéseket kérnek számon, mindenképpen beszéljük meg, kérve esetleg a hevenyészett választ is. A megoldásokat a tanulóknak kell megadniuk, s a jó válaszokat jutalmazhatjuk is. Például azzal, hogy a jó választ adó tanuló felmentést kap a számonkéréskor: az adott témában előre megkapja az elérhető legmagasabb pontszámot.

A kellő megbeszélés után a tanulók kapják meg a leckét: ismételjék át a kérdések alapján az elvégzett tananyagot!

II. Módszertani javaslatunk második része az átismételt anyag számonkérésére vonatkozik.

Mit tettünk eddig?

Az összefoglalást követő számonkérő órán vagy szóban kérdeztük a tanulók egy részét, vagy készítettünk egy kérdéssort, amelyre mindenkinek válaszolnia kellett.

Mit javaslunk mi?

1. Feleljen *mindenki* az összefoglalás után!

2. A számonkérést *írásban* végezzük el!

3. A kérdések minél *különbözőbb jellegűek* legyenek!

4. Az értékeléshez használjunk *százalékos bontást!*

Az első és a második ponthoz nincs mit hozzátennünk, a kérdések különböző jellegéről azonban szólnunk kell néhány szót. Mindenképpen szükség van arra, hogy a kérdések között legyenek könnyebbek, amelyek egyszerűen visszakérdezik az elvégzett tananyagot, s legyenek nehezebbek is a jobbak számára, amelyek bizonyos öszszefüggéseket kívánnak.

A kétféle kérdésre Berzsenyire vonatkozó kérdéspárt adunk példaként:

a) Mit tudsz Berzsenyivel kapcsolatban az alábbiakról?

Hetye, Nikla, Kis János, Dukai Takács Judit, Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc

b) Magyarázd meg, miért kezdett el Berzsenyi elégiákat írni!

A kérdések jellege a tantárgyból adódóan természetesen nagyon sokféle lehet. Az alábbiakban mintaként bemutatunk néhányat ezekből. Variálásukat tetszés szerint végezhetjük.

1. Töltsd ki az alábbi táblázat hiányzó részeit!

szerző	a mű címe	műfaja
Bessenyei György		röpirat
	A franciaországi változásokra	
	A Reményhez	
	A magyarokhoz	

2. Mi a közös a Himnusz és a Szózat szerkezeti felépítésében?

3. Határozd meg, mi az alábbi művek legfontosabb eszmei mondanivalója!

A XIX. század költői

Szeptember végén

Szondi két apródja

Epilógus

4. Hogyan jelenik meg a szimbolikus ábrázolás Ady Lédával a bálban című versében?

5. Mi az oka, hogy Móricz második írói korszaka elején a múltba fordul témáért?

Javaslatunk negyedik pontja a dolgozatok elbírálására vonatkozik. Az már korábban is gyakorlat volt az iskolákban, hogy a válaszok pontértékét előre megadtuk. Ehhez mi még a következőt tesszük hozzá: alakítsuk úgy a pontértékeket, hogy az összpontszám 100 legyen! Ez azért jó, mert így azonnal százalékos eredményt is kapunk a teljesítményről, vagyis mi is, a tanulók is tudni fogják, milyen százalékos arányban sajátították el a tananyagot.

Példa az ismétlő kérdésekre

A barokk

(Ismételd át az anyagot, és válaszolj az alábbi kérdésekre!)

1. Melyek a barokk művészet jellemzői?

2. Nevezz meg egy-egy külföldi barokk építészeti, illetve festészeti alkotást!

3. Milyen vonások jellemzik az irodalmi barokkot?

4. Kik voltak a magyarországi barokk irodalom főbb képviselői?

5. Mi volt Pázmány Péter hivatali méltósága?

6. Nevezd meg Pázmány Péter legfontosabb műveit!

7. Mi az "Öt szép levél" alapötlete?

8. Milyen intézményeket alapított Pázmány Péter?

9. Mi jellemző Pázmány Péter műveinek nyelvére?

10. Melyek Zrínyi Miklós életének főbb mozzanatai?

11. Mi a Szigeti veszedelem mondanivalója?

12. Milyennek ábrázolja Zrínyi a magyar várvédőket?

13. Milyennek mutatja be a török tábort a költő a műben?

14. Hogyan "hamisítja meg" Zrínyi az eposzban a történelmet?

15. Melyik alkotás volt a Szigeti veszedelem mintája?

16. Igazold példákkal, hogy a Szigeti veszedelem barokk alkotás!

17. Keress a Szigeti veszedelemben eposzi kellékeket!
18. Mi jellemző Zrínyi eposzának a nyelvére?
19. Milyen szándékkal írta Zrínyi A török áfium ellen való orvosság című művét?
20. Mit nevezünk kuruc költészetnek?
21. Mit tudunk a kuruc versek szerzőiről?
22. Hogyan terjedtek a kuruc versek?
23. Nevezz meg kuruc verseket!
24. Mit tudsz a Rákóczi-nóta utóéletéről, hatásáról?
25. Nevezd meg Rákóczi Ferenc két fő művét!
26. Mit jelent Mikes Kelemen életében Zágon és Rodostó?
27. Milyen kapcsolatban volt Mikes Rákóczival?
28. Kinek írta Mikes a leveleit?
29. Milyen főbb témákról szólnak a Törökországi levelek?
30. Mi jellemző a levelek stílusára?

Minta a számonkérő feladatlapra

1. Egészítsd ki a következő táblázatot a magyar barokk irodalmából!

szerző	a mű címe	műfaj
	A török áfium ellen való orvosság	
	Az isteni igazságra vezérlő kalauz	
	Vallomások	
	Öt szép levél	
	Forgandó szerencse	

– egy-egy megoldás 2-2 pont, összesen 20 pont

2. Mit tudsz Zrínyi Miklóssal kapcsolatban az alábbiakról?

Csáktornya .....
Pázmány Péter .....
Itália .....
nádorság .....
1620. .....
török háborúk .....
1645/46 tele .....
II. Rákóczi György .....
téli hadjárat .....
vadászbaleset .....

– helyes válaszonként 2-2 pont, összesen: 20 pont

3. Válaszolj az alábbi kérdésekre Zrínyi Miklóssal kapcsolatban!
a) Milyen politikai tervei voltak Zrínyinek a török Magyarországról való kiűzésére?
b) Mit tudsz a Szigeti veszedelem keletkezéséről?
c) Milyen eszmei tanulságot akar kifejezni Zrínyi eposzában?
d) A cselekmény melyik eleme mutatja a magyar seregek sikerét?
e) Sorolj fel barokk vonásokat a Szigeti veszedelemből!
f) nevezz meg eposzi kellékeket, és mondj rájuk példát a műből!
– helyes válaszonként 5-5 pont, összesen 30 pont

4. Felelj Mikes Kelemennel kapcsolatban a következő kérdésekre!
a) Hova és kinek írta Mikes a leveleit?
b) Mivel tudjuk igazolni, hogy a levelek fiktív levelek?
c) Nevezz meg témákat a Törökországi levelekből!
d) Milyen művészi értékei vannak Mikes leveleinek?
– helyes válaszonként 5-5 pont, összesen 20 pont

5. Válaszolj a kuruc költészettel kapcsolatban az alábbi kérdésekre!
a) Miről panaszkodik a Rákóczi-nóta szerzője?
b) Melyik magyar költő veszi át a Rákóczi-nóta eszmeiségét és gondolatiságát és melyik művében?
– helyes válaszonként 5-5 pont, összesen 20 pont

az elért összpontszám: .....
osztályzat: .....

Záró gondolatok

Javaslatunk igazi értéke, jól tudjuk ezt, az lett volna, ha a megtanítandó anyag valamennyi témaköréhez tudtunk volna adni összefoglaló kérdéseket és feladatlapokat. Igazán ez könnyítette volna meg a magyar szakos tanárok munkáját. A pályázat terjedelme ezt természetesen kizárta. Így a meglevő kérdéssorok és feladatlapok asztalfiókunkban maradnak, de bízunk abban, hogy a bemutatott minták alapján ki-ki elkészítheti a maga kérdéseit és feladatlapjait, és reméljük, hogy mind a tanulók felkészüléséhez, mind a számonkéréshez tudtunk segítséget adni.